

Radmila FABIJANIĆ

Poslednjih godina se u etnološkoj nauci (pogotovu u zemljama zapadne Evrope) govori o otvorenoj i prikrivenoj kulturi. Prvi pojam obuhvata sve lako uočljive pojave i one do kojih istraživač lako dolazi metodom posmatranja, intervjuja i anketiranja. Drugi pojam obuhvata pojave iz narodne kulture koje se veoma teško otkrivaju licu koje nije pripadnik zajednice čija se kultura istražuje. Na primer, podatke o bojkotu neke porodice i konkretnim slučajevima eutanazije na direktna pitanja istraživač nikad neće dobiti. Do evidentiranja ovih i sličnih pojava, koja spadaju u prikrivenu kulturu, dolazi se samo posrednim putem, dužim boravkom u određenoj sredini i posmatranjem. U ovom izlaganju biće reči o jednoj takvoj pojavi, o rađanju *snijeti* (mola carnososa, mola hydatidososa, mola sanguinolenta) (1), što je lekarima dobro poznato, a što se u etnološkoj literaturi tretira svega na dva-tri mesta, jer se do podataka o tome dolazi.

Svoje izlaganje baziraću uglavnom na osnovu materijala koji je sakupljen u Bosni, ne zanemarujući, naravno, ni oskudne podatke iz ostalih naših krajeva. Da počnem od termina. Pričanja o moli pod nazivom *snijet* zabeležena su kod Srba u okolini Niša i Aleksinca u Srbiji i u Crnoj Gori,² u Bosni i Hercegovini kod Srba u okolini Doboja i Sarajeva,³ pod nazivom *snijet* ili *snit* kod Muslimana u Dubočcu i Velikoj (u Bosanskoj Posavini), u Sanskom mostu, Prozoru⁴ i Duvnu, Vranduku, Zenici i Žepi,⁵ te u okolini Sarajeva u Pazariću, Kaknju,⁶ Župči i Trnovu. Ostali nazivi su: *potajnica*, zabeležena kod Srba u Bogutovom selu pod Majevicom, *plakavac*, kod Hrvata u okolini Stoca i Brotnja,⁷ i *usplavčina*, kod Srba u okolini Knjaževca.

Veruje se i priča se da se snijet začinje kao dete, i da svaka žena bar jednom u životu rodi snijet, neka i ne znajući. Ženi koja rodi tri snijeti, opraštaju se svi grehovi koje je počinila, jer je po pričanju, snijet mnogo teže roditi nego dete. Jedna informantkinja iz Dubočca pričala je da je rodila dvanaestoro dece i »jednu snit«. Bolilo je deset dana. Krvarila... Nije znala da je trudna. Rodi mrtvu snijet. Nije dragi Allah dao da se snit rađa (živa — R. F.), da se zlo smiri. Okupali i sahranili snit kao dijete i zakopali pod jabukom«. Kaže, da nisu to uradili, »sav bi džemat otiš'o helac!«

Snijet se, kažu, rađa živa obično tri i po do četiri i po meseci posle začeća. Kad se rodi, treba je odmah ubiti ako je živa. Može se i treba ubiti samo mašama ili ako se uhvati u sač (verovatno vruć — R. F.). Sahrani se kao dete, negde i u kolevci. Ne sme se dozvoliti da dodirne majku, jer u tom slučaju majka mora uskoro da umre. Ako se uz snijet istovremeno zanese i dete, a snijet oživi pre deteta, oštetiće plod i dete će se roditi s nekim fizičkim nedostatkom. Kao ilustraciju navešću pričanje jedne žene iz Prozora, zabeleženo 1975. godine. »Dobro je roditi snijet. Ako snijet oživi pa poljubi mater u čelo, mater će umrijeti. Skače ako je živa. Sahrane je u bešici, k'o i djete. Snijet se uvek pobaci ranije, osim ako je s djetetom. Ali tada, ako oživi prije djeteta, hoće da ga nakareti: odgrize mu uho ili nos i to dijete mora umrijeti. Jedna je žena rodila dvojke i snijet. Ono jedno dijete nakaretila (snijet — R. F.), odgrizla mu uho i ono je umrlo, a drugo je samo načela malo za nozdrvu i to je ostalo živo. Curica. Pravili joj plastičnu operaciju i sad je živa. Izgleda snijet k'o goveđe srce, crveno, ima okice i nos, »ali kazivačica dodaje da nije videla ima li i noge i ruke!

Iz svega ovoga vidi se da je narodna medicina na osnovu dugog posmatranja i iskustva uočila sve glavne momente u formiranju i izbacivanju snijeti, odnosno mole svih vrsta.

Na prvom mestu, nema sijeti bez koncepcije. Snijet se, po narodnom pričanju začinje kao dete, a ustvari nastaje kao nepravilnost u prvim mesecima trudnoće. Po narodnom pričanju snijet se rađa mnogo teže nego dete i taj porođaj prati dugo krvavljenje, što stvarno prati razvoj i izbacivanje grozdaste mole (mola hydatidososa). Snijet se, kažu, može roditi u prvoj polovini trudnoće, ili čak doneti do kraja, što je tačno kada se radi o mesnatoj ili krvnoj moli (mola carnososa ili mola sanguinolenta). I najzad, pojavu da ukoliko od ostataka mola nastane maligni tumor chorionepithelioma, koji se često veoma brzo završava smrću, narod tumači verovanjem da je snijet, pre no što su je ubili, uspela da dodirne ili poljubi majku.

*

U vezi s ovim verovanjem u rađanje snijeti i svemu onome što se do sada o tome zna, mogu se izvući dva zaključka. Prvi je u vezi s terminom, što je za ovaj skup manje interesantno. Na početku sam rekla da su u našim krajevima za molu najrasprostranjeniji i najuobičajeniji nazivi *snijet* (ikavski), *snit* (ikavski) i *snet* (ekavski oblik), koji su nastali stoga što mola neobično podseća na jednu vrstu parazita na kukuruzu, koja se takođe naziva snijet, snit ili snet. Međutim, interesantna je činjenica da su pričanja o snijeti poznata i ostalim Slovenima, pod istim nazivom. Naime, kod Čeha je to *snet*, a kod Poljaka *snieć*,¹⁰ što ukazuje na to da su ova verovanja i termin veoma stari, te da su bili poznati svim Slovenima u njihovoj prapostojbini, još u vreme pre raseljavanja.

Drugi zaključak je za ovaj skup od većeg interesa. Rekla sam već da verovanje u rađanje snijeti i pričanja u vezi s tim spadaju u pojave

koje se mogu podvesti pod takozvanu prikrivenu kulturu. Poznato je da se u našim krajevima žena najčešće porađa sama (zbog verovanja da je porođaj utoliko teži ukoliko više lica zna za taj čin), i da žene (obično starije) dolaze tek kada se dete rodi, pa treba preseći pupčanu vrpču i opremiti porođilju i novorođenče. Taj momenat, da se uz porođilju i novorođenče, posle samog poroda, nalaze jedna ili najviše dve žene, uz verovanje u mogućnost rađanja snijeti, koju treba odmah ubiti i zakopati, omogućilo je »da kao snijet prolazi i drugo što šta (kriminalni abortus, umorstvo deteta)«¹¹ — naravno nenormalnorođenog ili s kakvim nedostacima, vidljivim već u momentu rođenja. Jer, kad žene posle porođaja saopšte »Bila snijet«, to znači za sve da se o porođaju i detetu dalje ne treba raspraviti. Osim toga, snijet se odmah zamota, sahrani i zaboravi. Govoreći o prekraćivanju života deci u svome radu »Eutanasijska kod Južnih Slovena«, Dr M. S. Filipović kaže da se, ukoliko se radi o uklanjanju dece rođene s teškim nedostacima, telesnim ili umnim, postižu dva efekta: eliminišu se članovi koji su samo na teret zajednici, a ujedno se sprečava i uvećanje broja takvih i prenošenje nasleđem njihovih nedostataka, te dolazi u obzir, dakle, i eugenički motivi.¹² Ovde bih još dodala na osnovu svojih posmatranja, kao potvrdu ovome, sledeće: na selu, gde su se žene porađale same, bilo je veoma retko videti, kako narod kaže, »dijete mehkih kostiju«, »dijete s vodenom glavom«, dete bez gornjeg nepca, dete rođeno bez nekog ekstremiteta i uopšte čoveka koji ima neki fizički nedostatak, koji je bio vidljiv već kod rođenja, jer se takva deca jednostavno ne hrane i posle nekoliko dana umiru. Međutim, to što su deca s fizičkim nedostacima kasnije mogla da budu ljudi vanrednih umnih sposobnosti, izgleda da se u ekonomski zaostalijim zajednicama nije uzimalo u obzir: svaki čovek koji svojim konkretnim radom ne može da doprinese održanju zajednice u kojoj živi, a traži da jede, smatran je teretom i porodici i zajednici. Zbog toga su, izgleda, i sva deca za koju se već kod rođenja moglo sa sigurnošću pretpostaviti da će biti defektna te prema tome i teret porodici i zajednici u kojoj bi odrasli i živela, najčešće tretirana kao snijet i tako i završavala.

Prilog

U ovom prilogu je dato nekoliko do sada nepublikovanih primera pričanja o rađanju snijeti, zabeleženih poslednjih godina u Bosni. Pohranjena su u Folklornom arhivu Zemaljskog muzeja u Sarajevu.

Dubočac, 1974. godina

Rodila dvanaestoro djece i snit. Bolilo deset dana. Krvarila. Hodža joj posl'o zapise. Kadila se (nad njima — R. F.) i metala na se, otišla doktoru. Nije znala da je trudna. Rodi mrtvu snit. Nije dragi Allah dao da se snit rađa (živa — R. F.), da se zlo smiri. Sahranili i okupali snit kao dijete i zakopali pod jabukom. Kaže, sav bi džemat otiš'o helac, da je nisu sahranili i opremili kako treba, jer to je dite na onom svjetu zlatno! Kad se živa rodi snit (informantkinja kaže da je njena majka

rodila jednu živu snijet), sav tavan ukrvači skačući da poljubi mater u čelo. Mora se na brzinu ubiti kupaćom (drvetom za pranje rublja — R. F.). Kad bi poljubila mater u čelo, odmah bi mater mrtva ostala. To je k'o i onaj zmaj. Sevap je kad se rađa snit.

Informant Aiša Adulović, 64. godine

Velika, 1974. godina

Sevap je roditi je. Skoro svaka jednom rodi snijet, a neka i ne zna. Snijet se rodi oko četiri i po mjeseci. Duga je oko 30 centi, živa je, mrda se. Ako odmah ne umrije, snijet se živa zakopa. Neke bi je (žene — R. F.), prvo ubile mašama, jer ona bježi i uza zid skače!

Informant Raifa Dizdarević, oko 60. godina

Vranduk, 1969. godina

Snit velika kao goveđe srce. Treba je, ako se zanese, roditi do tri mjeseca, dok ne oživi, pa se odmah zakopa. Ako se živa rodi, skače, ki-diše na mater da je ubije. Zbog toga je žena koja je rodi odmah izbacuje kroz prozor, gdje je druga neka žena dočeka i uhvati u sač, pa baci u tekuću vodu. Tako se jedino može i mora ubiti snijet.

Informant žena zvana Maglajka Hori, oko 55. godina

Žepa, 1963. godina

Sevap je roditi snijet. Teže je roditi nego dijete, mnogo se više krvvari. Koja žena rodi tri snijeti, sve joj je oprošteno. Bogu je to drago. Liči na snijet na kukuruzu, pa se zato tako i zove. Veličine je bravljeg ili govedeg srca. Snijet se zavije u krpu i sahrani se.

Informant Đula Kulovac, stara 82. godine

Župča, 1965. godine

Majka Aiše-Iškune, rodila tri puta snijet. Jednom snijet, hvala Bogu, bila mrtva s živom kćeri. Inače, ako je živa, ona još u utrobi izjede dijete, pa izjeda i majku. Jedna žena rodila dijete kome je snijet izjela cjelu glavu straga, ostalo bilo samo lice s očima, obrvama, a pozadi — ništa! Snijet se može i valja samo metlom ubiti, ako se rodi živa. Kažu da je dobro snijet roditi.

Informant Aiša, oko 45 godina, prezime nepoznato

Napomene:

1. U vezi sa stručnim medicinskim objašnjenjima zahvaljujem na pomoći dr Strahinji Đokiću iz Sarajeva; — 2. Tih. R. Đorđević: Priroda u verovanju i predanju našeg naroda II. Srpski etnografski zbornik, knj. LXXII (Beograd 1958), str. 265—266, kao i Tih. R. Đorđević: Folklorne beleške. Snit. Srpski književni glasnik, knj. XIV (Beograd 1905), str. 148; — 3. Milenko S. Filipović: Eutanasija kod Južnih Slovena. Sociologija, br. 1—2 (Beograd 1963), str. 44; — 4. Na ustupljenim primerima pričanja iz Bogutovog sela, Dubočca, Prozora i Velike zahvaljujem se Radmili Kajmaković, muzejskom savetniku iz Sarajeva. Ostale primere, kad nije navedeno odakle su preuzeti, pribeležio je autor ovoga rada i nalaze se pohranjeni u Folklornom arhivu Zemaljskog muzeja u Sarajevu; — 5. Radmila Filipović-Fabijanić: Narodna medicina i narodna verovanja u Žepi. Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu (Sarajevo 1964), str. 212; — 6. Mil. S. Filipović: Nav. delo, str. 44; — 7. Isti: Nav. delo, str. 44; — 8. Tih. R. Đorđević: Folklorne beleške, str. 148; — 9. Pričanje Hanife Ibrahimović iz Prozora, zabeležila Radmila Kajmaković 1975. godine; — 10. Dr Leopold Gluck: Medicinische Volksterminologie in der Bosnien und der Hercegovina. (Sarajevo 1898), str. 223, kod reči *Snijet*; — 11. Mil. S. Filipović: Nav. delo, str. 44; — 12. Isti: Nav. delo, str. 37.

BIRTH OF MOLA HYDATIDOSA, SANGUIOLENTA, CARNOSA IN BELIEF AND PRACTICE

Radmila FABIJANIĆ

The author presents and studies all belief and customs concerning the birth of mola hydatidosa. The author has also processed all existing data on the mola hydatidosa appearance on the territory of Bosnia and Herzegovina. She gives and describes her own personal investigations and questionnaires among the population of Bosnia and Herzegovina.

ZDRAVSTVENE PRILIKE U MAKEDONJI U XIX VEKU OPEVANE U NARODNIM PESMAMA

Georgi PETKOV

»Narodne pesme su putokaz stepena umnog
razvitka naroda i ogledalo njegovog žnvota«.
Konstantin Miladinov, Narodni pesni,
predgovor, Zagreb, 1861.

U XIX veku celokupna teritorija Makedonije nalazi se pod turskim ropstvom. Krajem XVIII i početkom XIX veka Turska imperija, posebno evropski deo preživljava niz teških političkih i ekonomskih kriza. Feudalna anarhija koja vlada u njoj, najviše pogađa obespravljani makedonski narod. Nezadovoljstvo svakim danom raste. Diže se više ustanaka: Prvi srpski ustanak (1804), Grčki ustanak (1821) i drugi, što je nateralo turske sultane Mahmuda II da 1839. godine i Abdula Medita 1856. godine da sprovedu reforme za savremeno političko i društveno uređenje države. Nažalost, njihovi pokušaji nisu urodili plodom, jer vladajuća turska polufeudalna klasa grčevito se odupire, čuvajući svoje još jake pozicije. Društvena i politička neravnopravnost makedonskog naroda i dalje postoji i sve više ugrožava njegovu životnu egzistenciju. Makedonsko stanovništvo, posebno ono na selu živi u teškim ekonomskim uslovima. Izlaz iz ovakvog teškog stanja narod traži u masovnom migriranju u gradove, sa čime počinje da se formira etničko heterogena građanska klasa, u kojoj krajem XIX veka pored Grka, Jevreja i Vlaha, Makedonci počinju da nameću svoju dominaciju.

U ovakvim lošim ekonomsko-socijalnim prilikama makedonski narod u XIX veku nije imao nikakvih uslova za svoje kulturno-prosvetno uzdizanje. Nepismenost je carovala, dok u malobrojnim »prosvetnim centrima« — crkve i manastiri, opismenjavanje se vrši na grčkom i crkveno-slovenskom jeziku. Malobrojna makedonska inteligencija školovala se u Grčkoj (Atina), Turskoj (Carigrad) i Rusiji (Moskva i Petrograd). Iz njihovih redova kasnije rađaju se prvi makedonski prosvetitelji.

O zdravstvu i zdravstvenoj kulturi makedonskog naroda u XIX veku nije se moglo ni govoriti. Sanitarno higijenski uslovi u svim naseljenim mestima Makedonije bili su loši, što je povoljno uticalo na pojavu čestih epidemija zaraznih oboljenja, koje su sa sobom nosile ogromne ljudske žrtve. Oni malobrojni lekari koji su bili naseljeni u većim mestima (Solun, Bitolj, a kasnije i Skopje), nisu bili u stanju da se nose ni sa osnovnim problemima zdravstva u tim mestima, a kamoli u ostalim delovima Makedonije.